

PROBLEME SOCIAL-ECONOMICE IN OPERA LUI GHEORGHE BARIȚIU

de ALEXANDRU BARBAT

Gheorghe Barițiu este unul din acei transilvăneni ai secolului al XIX-lea cărora le-a revenit sarcina de a se ocupa în patria lor de cele mai diferite probleme, teoretice și practice, într-o vreme când — pe linia dezvoltării istorice — se ajunsese la separarea științelor, iar oamenii de știință din țările înaintate ajunseseră să lucreze în mod specializat. În Transilvania, rămasă în urmă din punct de vedere economic și cultural, cu o pătură subțire de intelectuali, cei înzestrați cu talente personale, cei situați în rândurile fruntașilor — în preajma anului 1848 și decenii de-a rândul după revoluție — erau chemați să facă totul, începînd de la mobilizarea maselor pentru răsturnarea vechii orînduiri feudale și a instituțiilor ei, pînă la acțiuni practice de construcție în cadrul orînduirii burgheze ce începuse a lua naștere. Dacă unora le mai rămînea timp și pentru activitate literară și pentru gîndire științifică în vreun domeniu oarecare sau în diferite domenii, era cu atît mai bine pentru popor și pentru dezvoltarea științei românești.

În astfel de condiții, se înțelege că oamenii de gîndire, marile personalități ale timpului, n-au putut să realizeze prea mult în sensul concentrării lor într-un anumit domeniu al artei sau al științei. Ei vedeau lipsurile unei activități orientate în direcții multiple, dar erau legați de aceasta prin necesități care dominau viața Transilvaniei în timpul lor. „Eu am admirat totdeauna — spune Gh. Barițiu în 1866 — pe cîțiva contemporani de ai mei pentru mulțimea sarcinilor cîte au purtat ei ; rog însă pe Dumnezeu ca așa ceva să nu se mai întîmple, ci să ni se înmulțească bărbații de specialitate“¹.

Gh. Barițiu, talentat și pasionat ziarist, a fost atras însă, în același timp, în mod deosebit de studiile și cercetările istorice, a scris cu talent articole literare, desorieri geografice, social-economice și politice, s-a ocupat de probleme ale limbii, a întocmit dicționare, a abordat diferite probleme ale culturii, a scris numeroase articole și studii cu caracter economic și de istorie economică.

¹ „Familia“, Pesta, 1866, p. 430.

Multilateralitatea preocupărilor sale nu l-a împiedicat, totuși, pe Barițiu să aducă contribuții valoroase în toate domeniile în care a activat.

Privind în mod special scrierile sale economice, se observă în primul rând că cercetătorii burghezi dinaintea de 1944 nu le-au dat atenția cuvenită, întrucât criteriile înguste ale criticii economice burgheze n-au lăsat să se vadă valoarea lor științifică. S-ar putea adăuga aici și dificultatea cercetării acestor scrieri, datorită faptului că ele nu erau adunate în volume, fiind răspândite în diferite publicații ale timpului, apărute într-o perioadă lungă de peste 50 de ani.

După 1944, în lumina principiilor călăuzitoare ale științei marxist-leniniste, s-a făcut un început în direcția cercetării și valorificării scrierilor economice ale lui Gh. Barițiu prin studiile critice ale profesorului Gr. Mladenatz, intitulate *Socialismul mic-burghez în publicistica țărilor române și Opera economică a lui George Barițiu*¹. Mladenatz, care ajunge la concluzia că Gh. Barițiu a fost „cel mai de seamă publicist progresist pe teren economic al Ardealului din primele trei sferturi ale veacului XIX” și „unul din cei mai înaintați economiști și oameni politici ai românilor în perioada revoluționară 1848”, n-a ajuns să cuprindă însă decît cîteva aspecte ale scrierilor sale economice.

Pe linia cunoașterii și valorificării critice a contribuției lui Barițiu la dezvoltarea gândirii economice progresiste românești în secolul al XIX-lea, s-a făcut un remarcabil pas înainte și prin antologia scrierilor sale social-politice, publicată în 1962 de Editura Politică². Deși această lucrare nu cuprinde articolele economice ale lui Barițiu, ea aduce totuși contribuții prețioase la cunoașterea ideilor și gândirii economice a scriitorului, întrucît o parte din aceste scrieri sînt întropătrunse de idei și probleme economice.

Fără îndoială, pentru o completă cunoaștere și valorificare critică a contribuției lui Barițiu la dezvoltarea gândirii economice progresiste românești a secolului al XIX-lea va trebui să se ajungă la adunarea în volume a scrierilor sale economice.

În lucrarea aceasta ne propunem să aducem o contribuție la caracterizarea lui Gheorghe Barițiu ca economist progresist al timpului său, scoțînd în evidență îndeosebi principalele probleme economice și unele idei sociale ce se întîlnesc în opera sa.

*

* * *

Gheorghe Barițiu n-a făcut, în școlile urmate, studii de specialitate în domeniul economiei. El a făcut studii de filozofie și științe la Cluj, a urmat apoi, fără convingere, determinat numai de împrejurări, cursurile Facultății de teologie de la Blaj. A cunoscut însă profund — și în toate aspectele ei — viața economică a Transilvaniei, iar ca om de privire largă, urmărind metodele și progresele economiei capitaliste din Apus, a ajuns

¹ „Probleme economice”, nr. 8 și 12, București, 1957.

² Victor Cheresătesiu, Camil Mureșan, George Em. Marica, *George Bariț, Scrieri social-politice*, studiu și antologie, București, 1962.

să cunoască încă de timpuriu ideile economice ale economiștilor liberali, ea și mișcările și ideologiile protestatara față de capitalism.

Viața grea a țărănimii iobage începuse a o cunoaște încă din timpul copilăriei sale de pe valea Hăjdătei din ținutul Turdei. Aspectele economiei industriale și comerciale ale Transilvaniei le-a cunoscut la Brașov, unde s-a stabilit ca profesor, venind de la Blaj, în 1836, la vârsta de 24 de ani; Brașovul era în acel timp un oraș cu bresle numeroase și cu manufacturi și, în același timp, cea mai importantă „cetate” negustorească din Transilvania, cu aproape 150 de case comerciale românești, care făceau așa-numitul „comerț mare” al Transilvaniei, mijlocind între Principate și Levant, pe de o parte, și Transilvania și Europa centrală, pe de altă parte.

Sistemul feudal, care-și trăia și în Transilvania ultimele decenii de existență, devenise în relațiile agrare extrem de asupritor și violent. În atmosferă se simțea însă apropierea sfârșitului acestei epoci învechite. Ideile călăuzitoare ale progresiștilor, în lupta împotriva feudalismului, își deschideau drum tot mai larg și în viața politică a Transilvaniei. Industria capitalistă, care începuse a se dezvolta, cerea brațe de muncă eliberate de iobăgie. Burghezia în dezvoltare își spunea cu tot mai multă autoritate cuvântul împotriva feudalismului.

Trecerea lui Barițiu de la Blaj la Brașov, în 1836, așa cum se știe, a avut urmări cît se poate de bune pentru viața culturală și politică a Brașovului și a Transilvaniei întregi; ne referim, în primul rînd, la apariția primelor periodice politice și culturale românești trainice în Transilvania. Faptul a avut însă urmări remarcabile și asupra gîndirii și operei lui Barițiu. Dacă Barițiu s-a dezvoltat și ca economist, aceasta se datorește în cea mai mare parte stabilirii sale la Brașov. În ipoteza că Barițiu ar fi rămas profesor la Blaj, în atmosfera patriarhală a acestui orașel, el ar fi putut rămîne un mare continuator al luminismului și poate, alături de Cipariu, ar fi fost legat mai mult de problemele de istorie și de limbă. Așezat la Brașov, el a cunoscut viața în forme mai complexe, a cunoscut mentalitatea și puterea burgheziei în perioada cînd aceasta se dezvoltă ca clasă progresistă, a căutat să explice fenomene economice și sociale legate de existența și dezvoltarea burgheziei transilvane în prima ei fază. Fără a-l îndepărta de pe pozițiile inițiale, ale luminismului, realitățile economice și sociale cu care ia contact la Brașov îl completează, îi largesc orizontul de lucru. Barițiu nu mai rămîne un „luminist” pur; el vede necesitatea acțiunilor și luptelor pornind de la baza economică. Școala, acțiunile culturale, ideile noi ale timpului își au importanța lor în procesul de ridicare a maselor; în perioada în care Barițiu își începe activitatea publicistică, ele nu pot fi trecute pe planul al doilea, întrucît baza economică învechită trebuia dărîmată și ele au un rol pregătitor în această privință. Barițiu vede însă clar că schimbarea bazei economice a țărănimii este legată strîns și de progresele industriei și că o nouă bază economică va asigura condiții noi pentru ridicarea culturală a maselor.

Suștinînd aceste idei și ajungînd, după revoluție, să întreprindă chiar acțiuni economice practice, Barițiu va fi considerat, chiar de contemporani

și prieteni de seamă ai săi (Cipariu și alții), ca fiind legat foarte strâns de viața practică, de realități¹.

Scrierile economice ale lui Gheorghe Barițiu nu se ocupă decît în puține cazuri de sistemele teoretice de economie politică ale secolului al XIX-lea. Ele se referă, de obicei la realitatea economică a Transilvaniei; această realitate îl preocupă pe Barițiu în primul rînd. Privind problemele și fenomenele locale, ca și pe cele generale în lumina ideilor economice ale burgheziei progresiste, Barițiu vrea să aducă prin articolele sale economice o contribuție la ridicarea economică a Transilvaniei și, implicit, în faza respectivă, la îmbunătățirea situației materiale a poporului român din Transilvania. Punctul de plecare rămîne în toate acestea, nu o anumită idee preluată din economia politică burgheză, ci însăși realitatea economică și interesele populației transilvănene.

Înapoierea economică a Transilvaniei înainte de revoluția din 1848 este izbitoare în comparație cu situația din celelalte părți ale Imperiului austriac și din țările apusene. Această poziție a Transilvaniei rămîne caracteristică și după revoluție, decenii de-a rîndul. În această stare de înapoiere economică a Transilvaniei își găsește Barițiu temele principale ale scrierilor sale economice. Privind trecerea de la orînduirea feudală la sistemul capitalist în lumina dezvoltării istorice, el pune mereu în fața cititorilor săi — înainte de 1848 — probleme legate de inevitabilitatea acestei treceri, iar după revoluție aduce neconținut în discuție problemele înlăturării rămășițelor feudalismului și ale dezvoltării industriei, comerțului, căilor de comunicație în mica și înapoiata sa patrie — Transilvania.

Forma în care se prezintă scrierile economice ale lui Barițiu este legată de condițiile de care dispune și, în același timp, de necesitățile redacționale ale foilor pe care le întemeiază și le conduce timp îndelungat („Gazeta de Transilvania“, „Foaie pentru minte, inimă și literatură“, apoi „Observatorul“), ca și de cerințele revistei „Transilvania“, publicația „Astrei“, de a cărei redactare răspunde ani de-a rîndul.

Încă de la începutul apariției sale (1838), „Gazeta de Transilvania“ este orientată în măsură simțitoare și în mod sistematic spre probleme economice. În strînsă legătură cu necesitățile practice ale negustorilor români brașoveni, care erau chemați să dea sprijin „Gazetei“, ea cuprinde informații comerciale din toată lumea, mai ales de pe piețele cu care acești negustori aveau legături. Publică date statistice internaționale, privind dezvoltarea populației, dezvoltarea industriei, a căilor de comunicație, a creditului etc. Încă din primul an al apariției, publică regulat prețul cerealelor pe piața Brașovului, iar începînd cu anul 1843 deschide o rubrică în care

¹ Într-o scrisoare deschisă către Paul Vasici — din 1869 — în legătură cu progresele presei române din Transilvania, Barițiu vorbește despre această poziție practică a sa: „Știind că nu mă prea ține capul să filozofez asupra acestui fel de cestiuni (progresele presei și ale literaturii române din Transilvania) și lăntuit — cum zice d. Cipariu — mai mult de viața practică, prosaică, precum știi și dta, era să vă răspund între altele cu o paralelă ce aș li tras între starea ziaristice: noastre din anul 1848 și între cea din 1868, apoi era să întreb pe filosofi, că ce cred ei, după logica lor, care va fi starea ziaristice și peste tot a literaturii specifice românești pe la anul domnului 1888“ (Cf. „Transilvania“, Brașov, 1869, p. 28).

se dă „cursul hîrtilor“ (al obligațiilor de stat și al efectelor comerciale), conform informațiilor de bursă de la Viena. Informează despre mersul târgurilor de animale și de produse animale, de cereale și semințe de la Brașov și din alte părți. Cu deosebită atenție, urmărește târgurile internaționale de lînă și piața bumbacului, acestea fiind articole de cea mai mare importanță pentru comerțul negustorilor brașoveni.

Pentru toate aceste informații, Barițiu observă încă în 1839 că nu este suficient spațiul ce-l poate da el în gazeta sa. De aceea, se gîndește de pe atunci la necesitatea unei gazete care să se ocupe la Brașov exclusiv de problemele negustorești. „Oare la Brașov, la scaunul acesta al negoțului din Transilvania — se întrebă el — cînd se va arăta o gazetă curat comercială?“¹. Într-o astfel de gazetă ar urma să se publice — între altele — „prețurile feluritelor mărfuri ce se învîrtesc pe piața Brașovului“.

La informațiile economice pe care le publică în gazeta sa, Barițiu adaugă de obicei observații și păreri proprii. Acestea sînt aproape totdeauna pline de idei și de sugestii interesante. De multe ori scrie și publică articole informative privind viața economică, analizează stările economice din Transilvania, comparîndu-le pe acestea cu cele din alte părți, caută cauzele stărilor și fenomenelor de înapoiere economică, propunînd soluții pentru remedierea lor. Dă îndemnuri pentru burghezie și pentru țărănime. Duce, cu arma condeiului, cea mai viguroasă luptă contra feudalismului transilvănean.

Relațiile feudale în agricultură și sistemul breslelor sînt piedici de bază în calea progresului economic. Barițiu vede slăbiciunea acestora și inevitabilitatea dispariției lor, luptînd prin toate mijloacele de care dispune și cu toată convingerea pentru a fi înlăturate cu un ceas mai devreme. Descrie starea gravă de înapoiere materială și de incultură în care este ținută țărănimea iobagă, analizează componența forțelor de producție, precum și relațiile de producție din agricultură, demascînd caracterul lor de exploatare oruntă, pune accentul convenit pe contradicțiile din sînul societății feudale și pe dezvoltarea forțelor burgheze progresiste, care vor învinge, dărîmînd orînduirea feudală. Expunerile sale în acest sens capătă adeseori accente filozofice, punînd în centrul ideilor lui omul, pentru a cărui ridicare spre o viață mereu mai bună trebuie să se facă totul.

Procesul de dezvoltare economică, de schimbare a relațiilor vechi, este privit în lucrările lui Barițiu în toate aspectele lui, nu unilateral. În acest proces are de îndeplinit și comerțul un rol important. Fericirea oricărui nații — observă Barițiu într-o însemnare pe care o face în 1838 în legătură cu activitatea din porturile Galați și Brăila — atîrnă în mare măsură de înflorirea comerțului. Fără comerț „economia (înțelege aici agricultura — n.n.) și toată industria rămîn moarte“. Sau, în completarea ideii, „agricultura numai acolo poate înflori unde negustoria e în stare a mișca produsele de la un loc la altul“².

Comerțul nu este însă decît un factor al progresului economic. Baza este industria; ea este o parte constitutivă a bogăției naționale. „Bani,

¹ „Gazeta de Transilvania“, nr. 13, Brașov, 1839.

² *Ibidem*, nr. 25, 1844.

fabricii și meșteșuguri“, spune el în accepțiune burgheză, după acestea „năzuiesc și asudă atât de mult popoarele pentru ca să ajungă la fericire“¹.

Industria tinde să cucerească o poziție dominantă față de celelalte sectoare ale economiei și, în același timp, față de puterea politică din stat. Barițiu observă această întâietate pe care o capătă industria. „Astăzi — spune el, privind acest fenomen și referindu-se în special la construirea drumurilor de fier din Ungaria, în funcție de cerințele industriei — ideile politice se încrucișează și se încurcă foarte tare de ideile industriale“².

Superioritatea industriei de fabrică față de manufactură și față de micile meserii este o temă reluată des de Barițiu în articolele sale privind această problemă sub aspecte diferite. Unconi ilustrează fenomenul prin exemple concludente culese direct din sfera de lucru a negustorilor brașoveni, altelei privește problemele în perspectiva ideilor și progreselor tehnice din alte țări.

Comerțul negustorilor români din Brașov cu Principatele și cu Levantul este, către jumătatea a doua a secolului trecut, într-o evidentă slăbire. Fenomenul este concomitent cu slăbirea manufacturilor și a micilor meserii, determinată de loviturile tot mai grele ce le dă, pe calea concurenței, industria de fabrică din Apus. Acest fenomen îi ocazionalizează lui Barițiu discuții, observații și polemici interesante. Așa, de exemplu, în 1845, pornind de la un articol al gazetei săsești „Siebenbürger Wochenblatt“ din Brașov, în care se arată că negustorii români din Brașov aduc mărfuri de la Leipzig și le trimit în Principate, în loc să trimită acolo produsele meseriașilor brașoveni, Barițiu arată cauzele întâietății pe care tinde să-o capete comerțul cu produse de la Leipzig, Viena și Pesta față de comerțul cu produse ale meșterilor din Brașov. El observă că mărfurile venite din Apus sînt mai ieftine și mai fine. „Cunosc aici pe loc — spune în polemica sa cu «Siebenbürger Wochenblatt» — boltași de ai noștri, cari vînd manufacturi cumpărate din Pesta sau din Viena mai ieftine decît mi le poate da cutare meșter manufacturist din ulița Vămii sau din ulița Căldărarilor, ori a Funarilor, [acestea fiind] lucrute totodată mai fin și mai delicat; aici număr între altele multe: cizmăriile, păpucăriile, pănurăria, pînzăria de rînd și altele“³. La Galați și la Brăila, marfa engleză este uimitor de ieftină, în comparație cu cea brașoveană. Aceasta îl face pe Barițiu să spună în același articol: „Nu te poți minuna din destul cum se poate vinde atât de ieftin, adusă fiind de peste atîtea sute de mii de miluri“. Și tot atunci (1845), în același articol polemic, vorbind despre negustorii lipsani din București, pe care, într-o călătorie a sa la Leipzig, nimerindu-se în zile de tîrg, i-a întilnit „cu ceata“ acolo, arată că a aflat direct de la aceștia că unele care din București au început a-și aduce mărfurile direct de la Paris și de la Londra, unde le găseau mai ieftine și mai bune. Manufacturile și meseriile brașovenilor, cu tehnica lor înapoiată și încercuite în privilegiul de breaslă, nu pot face față concurenței. Acest lucru

¹ „Gazeta de Transilvania“, nr. 25, 1838.

² *Ibidem*, nr. 87, 1845.

³ *Pentru industria și negoțul din Brașov*, în „Gazeta de Transilvania“, nr. 89, Brașov, 1845.

îl vede Barițiu clar și afirmă necesitatea de a se trece la un alt sistem industrial, mai productiv, prin care se vor putea îmbunătăți și în Transilvania condițiile de viață ale maselor, „Pe lângă o altă cultură și industrie — spune el în 1843, vorbind de rămânerea în urmă a industriei brașovenilor — țara aceasta [Transilvania] mai poate hrăni încă un milion de suflete peste locuitorii ce-i are”¹.

Barițiu cunoaște încă din 1843 (sau poate de mai înainte) ideile socialismului utopic, care încercau să înfrunte, în țările apusene, sistemul economiei capitaliste, cu dezamăgirile provocate de acesta prin pauperizarea crescândă a maselor. Sub influența acestor idei, el vorbește într-unul din articolele sale despre mizeria spre care este împinsă muncitorimea în țările cu industrie de fabrică dezvoltată². Referindu-se la exemple cifrice din viața Franței, Barițiu arată că „bolile și neputințele sînt lățite de o potrivă la lucrătorii de fabrică, ca și la plugari”. Observațiile sale pe această linie nu sînt însă concludente și nici nu pot fi, întrucît el nu are în față o oglindă clară a stărilor din țările apusene și nu poate supune observațiile socialiștilor utopici unei critici serioase, pe baza unui material factual corespunzător. Atunci cînd confruntă însă ideile și observațiile socialiștilor utopici cu realitățile social-economice din Transilvania, unde industria de fabrică este abia la început și unde țărănimia trăiește în cea mai cruntă mizerie și ignoranță, Barițiu merge pe un teren sigur, iar concluziile lui sînt proprii și valabile pentru Transilvania din acea perioadă. „Meșteșugarii — observă Barițiu — trăiesc totuși mai bine decît țărani lipsiți”, iar această situație este evidentă mai ales cînd este zugrăvită viața țărănului român din Transilvania. „Mai adaugă la viața plugarului — scrie Barițiu în această privință — că de cumva este el român, apoi are să trăiască cu mîlaiul gol trei părți ale anului. Vine vremea lucrului greu, colo în postul Simpestrului. După ce cu rîmătorii ce ucisese i s-a sfîrșit pînă la Paști, apoi acum și puținul lapte ce l-ar sorbi de la văcuța sa — fiind și orașul departe și neputîndu-l vinde — îl dă la pisici, iar el roade coji goale și trage din spete la sapă și la coasă [fiind în timp de post. — n.n.]. Vedeți în fizionomia acestor oameni foamea zugrăvită”.

În fața realităților din patria sa, Barițiu nu poate ajunge decît la noi îndemnuri pentru dezvoltarea industriei și a comerțului.

În mod consecvent va vorbi Barițiu și în viitor, în articolele sale, despre avantajele industriei de fabrică. Aceasta produce mai mult, mai ieftin și de o calitate mai bună, „mai fin”, cum spune el uneori. Pe consumator, tocmai aceasta îl interesează: să găsească o marfă mai bună și mai ieftină³. Prin „neazitul spor al mașinilor”, un fabricant „este în stare a lucra într-o zi cît ar lucra un țeh (o breaslă) sau o corporațiune de ale noastre într-o săptămînă”⁴. Prin aceasta prețurile scad, mulți meseriași, neputînd face față concurenței, își închid atelierele, se proletari-

¹ *Brașovenii și românii*, în „Gazeta de Transilvania”, nr. 35, Brașov, 1843.

² *Fabricile și agricultura*, în „Gazeta de Transilvania”, nr. 85, 1843.

³ „Noi care nu sîntem nici neguțători, nici manufacturiști, ci numai consumatori, vom ține pururea și deopotrivă cu meseriașul și cu neguțătorul care ne va da marfa și mai ieftin și mai bine lucrată” („Gazeta de Transilvania”, nr. 89, 1845).

⁴ *Ibidem*, nr. 23, 1848.

zează. Dar nu acest fenomen este reținut de Barițiu ca important. Important este — spune el — că fabricile „ajută societatea cea mare, pe milioanele cărora le dă produse mai bune, mai ieftine și mai multe; ajută pe economii producători de materii crude, căci lucrează în cîtîme mult mai însemnată”¹. Ele deschid „izvoare noi de viață mai bună”².

Barițiu vede deci procesul de dezvoltare a industriei în lumină progresistă, se înțelege, în limitele vederilor burgheze ale epocii și stadiului respectiv al Transilvaniei.

Înarmat cu aceste convingeri, Barițiu observă cu atenție toate stările și manifestările privitoare la industria din Transilvania și mai ales din sud-estul acestei provincii. Face comparații cu progresele industriale din Apus. Dă îndemnuri pentru întemeierea fabricilor în Transilvania. De la o industrie de fabrică a Transilvaniei, populația transilvăneană va putea primi produsele în condiții mai ieftine decît din Anglia, Franța și Austria. În 1844, de exemplu, cu ocazia celei de-a doua expoziții industriale de la Brașov, la care, alături de produsele meșterilor brașoveni, își expun produsele și două fabrici, și anume fabrica de stearină din Sibiu (care expune statuete de stearină) și fabrica de fire de bumbac a lui Constantin Ioanovici din Zărnești (care expune „torturi de bumbac”), Barițiu spune: „După cum ne-am dedat pînă acum cu spălarea lînii, așa cu vremea să ne silim a ridica aici în patrie [Transilvania] fabrici, care apoi, orișicum tot ne vor da produsele mai ușor decît Englitera, Franța și Austria”³. Îndemnul, fără îndoială, îi privea în primul rînd pe negustorii români care creaseră marile spălătorii de lînă de pe valea Timișului și care dispuneau de capitaluri. În continuarea acestui îndemn, probabil, Barițiu scrie în anul următor (1845) un articol cu titlul *Industria de lînă în monarhia austriacă*, în care arată, după „Archiv für Eisenbahnen” din Viena și după datele statistice ale lui Fényes — citate de numita revistă vieneză — că „cele mai mari și mai vestite fabrici” din această ramură, în cadrul Imperiului austriac, sînt așezate în Boemia, Moravia și Silezia. În Ungaria nu era în acel timp decît o singură fabrică de prelucrare a lînii, iar în Transilvania nici una⁴. Barițiu se gîndește, desigur, la marile cantități de lînă care părăseau Brașovul pentru a fi prelucrate în fabricile din Apus. Acestea ar fi putut constitui materia primă pentru o mare întreprindere industrială la Brașov.

Mișcarea „Védegyelet” (Uniunea de apărare) de la Pesta, condusă de Kossuth Ludovic, avînd ca scop sprijinirea industriei interne (prin consumarea produselor acesteia) și crearea de noi fabrici naționale (ungare), a fost urmărită îndeaproape de Barițiu. „Gazeta de Transilvania”, înce-

¹ „Gazeta de Transilvania”, nr. 86, 1846.

² *Ibidem*, nr. 29, 1850.

³ *Ibidem*, nr. 46, 1844.

⁴ După datele lui Fényes, în Transilvania existau „76 așezări ce ar semăna a fabrici”, în care se produceau straie și pături de lînă. Barițiu spune însă: „Noi nu cunoaștem asemenea fabrici de straie” (era, desigur, vorba de atelierele mai mari ale țesătorilor de la Brașov, Cîsnădie și Sibiu). „În Transilvania — arată Barițiu, completînd astfel informațiile statistice ale lui Fényes — este foarte importantă industria casnică, mai ales la românele din Schei (Brașov) și la Săcelence” („Gazeta de Transilvania”, nr. 84, 1845).

pînd cu anul 1845, dă informații tot mai frecvente în legătură cu această mișcare. Se arată că la Pesta, ca rezultat al acestei mișcări, se înființează „o mulțime de întreprinderi industriale”. Și aceste informații apar, indirect, tot ca îndemnuri pentru cititorii „Gazetei” de a da atenție problemei industriei de fabrică.

Popularizînd, în 1845, unele noțiuni și idei din economia politică burgheză, după H. Jouffroy, Barițiu accentuează și cu această ocazie principiile de libertate economică pe care trebuie să se bazeze dezvoltarea industriei. Acestea pot fi rezumate, după Barițiu, astfel: a) orice monopol este nedrept; b) concurența duce la un echilibru în sinul fiecărei meserii; c) meseriile și toată industria nu înfloresc decît acolo unde stăpînirea e dreaptă și libertatea patrioților respectată; d) tot omul muncește mai bine pe seama sa decît pe a altuia, deci munca de sclav trebuie dată la o parte; e) prin diviziunea muncii (Barițiu spune „împărțirea lucrului”), omul capătă o iuțeală mai mare și prin aceasta produce lucruri mai bune și mai ieftine. În cadrul principiului de diviziune a muncii, Barițiu citează exemplul lui Adam Smith, „vestitul econom de stat — cum îi spune el — care a făcut între altele observația că în cutare fabrică de ace 10 lucrători, împărțind felurimea lucrării metalului pînă să se facă ace, într-o zi făcură 48 mii, iar în alta, cînd aceiași fuseseră însărcinați a trece toate manipulațiile prin mîinile fiecăruia, abia ieșiră din mîinile lor o sută de ace pe o zi”¹.

Prin toate aceste idei și informații, răspîndite între cititorii foilor sale de la apariția acestora pînă la 1848, Barițiu se afirmă ca militant pentru abolirea feudalismului și a instituțiilor sale, pentru dezvoltarea industriei de fabrică în Transilvania și, implicit, pentru progres economic și ridicarea bunăstării populației în condițiile social-economice ale Transilvaniei în epoca respectivă. Pe linia gîndirii economice, fără a ajunge la formulări teoretice pretențioase, el observă și susține rolul primordial pe care-l are industria — și în primul rînd industria mare — în procesul de dezvoltare economică.

Remarcabile sînt din perioada premergătoare revoluției din 1848 și ideile social-economice care-l preocupă pe Barițiu și pe care le propagă.

Într-un articol privind istoria proprietății, întocmit pe baza unui studiu al profesorului Ahrens de la Bruxelles², vorbește, de pildă, despre „grandioasele loterii, răpini, subjugări și cuceriri [ce] se făcuseră la modă între oameni încă în lumea antică, acestea bazîndu-se pe egoismul foarte rafinat și foarte periculos” ce s-a dezvoltat din dreptul de proprietate individuală. Cei mai „deștepți” și mai vicleni s-au ridicat prin forță și hoție în capul societății; ei s-au pus apoi cu proprietățile lor la adăpostul religiei, invocînd „voința lui Dumnezeu” de a se împărți averile pămîntești

¹ *Idei din economia politică*, în „Gazeta de Transilvania”, nr. 57—59, 1845.

² G. Barițiu, *Istoria proprietății*, în „Foaie pentru mînt, inimă și literatură”, Brașov, 1846, p. 148—163.

intr-un anumit fel. Mai târziu, când „orbirea spirituală a oamenilor” n-a mai fost de ajuns pentru a-i înfrîna, atunci cei puternici „cerură ajutor de la casta armaților”¹.

În astfel de răpiri, mai vechi și mai noi, lasă Barițiu să se înțeleagă că se găsește și originea marilor moșii ale clasei stăpînitoare din Transilvania.

Este adevărat că Barițiu vorbește în același articol de „unele teorii periculoase” ce apar în acel timp în Europa în privința dreptului de proprietate asupra moșiilor; aceasta însă o face numai din necesitatea de a feri „Gazeta” și „Foaia” de rigorile măsurilor politice, de care ele erau mereu amenințate. După doi ani, la marea adunare de la Blaj, el va susține cu hotărîre principiul revoluționar al exproprierii nobililor fără despăgubiri. În timpul revoluției și mai târziu, va vorbi deschis despre acaparările făcute de domnii de pămînt în dauna țărănilor¹.

În legătură cu înființarea primelor bănci la Brașov, va scrie în această perioadă și despre cămătărie. „Unor cămătari, va spune el cu satisfacție, a încetat a le curge așa bine laptele în păsat”².

Un fenomen care căpăta în Transilvania o tot mai mare amploare, ca urmare a exploatării iobagilor, ce se accentuase în agricultura Transilvaniei, și a exploatării capitaliste, ce începuse în industrie, era — în deceniul promergător anului revoluționar 1848 — accentuarea sărăcirii maselor. Barițiu vede acest fenomen și se ocupă de el încă în 1839, într-un articol intitulat *Asupra sărăciei ce se vede a ne copleși în Transilvania*³. El prezintă, cu această ocazie, diferite păreri privind măsurile ce ar trebui luate pentru combaterea sărăciei și nu pierde din vedere să atragă atenția celor competenți, că „sărăcia îndeamnă la orice”. Reluînd problema în 1844, într-un articol mai amplu intitulat *Sărăcia*, Barițiu face analiza fenomenului de sărăcire a populației, nu numai pe baza observațiilor sale directe, ci și în legătură cu lucrările și ideile unor socialiști reformiști, ca De Morogues, Bargemont și Friedrich Schmidt, pe care-i citează⁴. Barițiu face în acest articol observația justă că fenomenul de sărăcire a maselor s-a adîncit din cauza rămînerii în urmă a producției în raport cu trebuințele crescînde ale populației. „Noi, de la 1817 pînă astăzi, peste tot vorbind, scrie el, ne-am îmbunătățit foarte puțin sau mai nimic economia noastră; adică chipurile (modurile. — *N. N.*) de a cîștiga bani au rămas aceleași, cînd pe de altă parte trebuințele noastre ni s-au înmulțit și se înmulțesc pe zi ce trece. De aici urmează, că noi aceeași sumă de bani sîntem siliți a o împărți în mai multe sume mărunte, după numărul trebuințelor neapărate sau și numai închipuite”. Barițiu intuiește și scoate în evidență astfel unul din aspectele pauperizării populației, fenomen determinat de frînarea dezvoltării producției de instituțiile existente în acel timp — și chiar mai îndîrjite — ale feudalismului transilvan. El descrie printr-aceasta, privind în special realitățile din Transilvania, un

¹ „Gazeta de Transilvania”, nr. 46, 1848; nr. 82—83, 1851.

² *Ibidem*, nr. 9, 1845.

³ *Ibidem*, nr. 19, 1839.

⁴ *Ibidem*, nr. 14, 15, 16, 1844.

fenomen caracteristic perioadelor de trecere de la feudalism la capitalism. Trebuințele omului se înmulțesc sub influența relațiilor comerciale capitaliste, care se dezvoltă cu înțieitate, dar producția este ținută pe loc de formele feudale (monopoluri de producție, bresle), care se mențin¹.

Tot în articolul despre *Sărăcie* va vorbi Barițiu despre averi considerate „nu ca scop, ci ca mijloc”, idee progresistă, pe care însă n-o adâncește.

Limitele lui Barițiu în problema pauperizării maselor sînt însă evidente. El nu va analiza fenomenul și în funcție de dezvoltarea capitalistă a industriei și de relațiile ce decurg din această dezvoltare, nici în funcție de exploatarea maselor în sectorul comerțului. Faptul este explicabil, știind că Barițiu, în faza respectivă de dezvoltare a economiei Transilvaniei, privea lucrurile de pe pozițiile burgheziei în ascensiune, luptătoare împotriva feudalismului.

În 1844—1845 se deschide pentru Transilvania — sub influența ideilor lui Friedrich List — problema unor colonizări cu germani. List își propaga la Viena și la Pesta ideile cu privire la colonizare și o informație publicată de Barițiu în primul număr al „Gazetei de Transilvania” din 1845 arată că economistul german intenționa să vină și la Brașov „pentru a da sfaturi în problema colonizării germanilor în Transilvania”. List nu vine la Brașov, dar sașii din Transilvania trimit în vara anului 1845 pe Ștefan Ludwig Roth în regatul Württemberg și pe Johann Gött la Frankfurt, ca să aducă de acolo coloniști germani, pentru a îngroșa în acest principat rîndurile populației germane. La Reutlingen (Germania) se tipărește apoi, în anul următor, o broșură în care se vorbește despre stările din Transilvania și se dau îndemnuri pentru colonizare². Tot în acel an au și venit în Transilvania cîteva sute de familii de coloniști.

Problema aceasta îi prilejuiește lui Barițiu alte articole care privesc situația economică, politică și socială a Transilvaniei.

„Cu ce drept vor ei a merge și a cuprinde pămînt străin?” — se întreabă Barițiu. „Cu dreptul celui mai tare (*jus fortioris*)! Il subjugă cu puterea. Acesta e dreptul de a coloniza și cu dreptul acesta colonizează francezii Algerul, englezii India și acum unele locuri ale Chinei etc.”³.

Barițiu demască și planurile și insultele grosolane cuprinse în broșura germană de propagandă pentru colonizare în Transilvania, românii fiind prezentați în aceasta ca „proști și plini de patimi sălbatice”, iar prețul pămîntului și al vitelor în Transilvania fiind arătat în mod tendențios mult

¹ Fenomenul este văzut și formulat de Marx în scrisoarea sa către P. W. Annenkoff, privind situația din Anglia, astfel: „Putem spune că pînă în 1825 — momentul primei crize generale — *nevoile consumației au crescut în general mai repede decît producția* (subl. ns.), iar dezvoltarea mașinilor a fost urmarea directă a nevoilor pieței” (K. Marx. *Mizeria filosofiei*, Ed. P.C.R., 1947, p. 176).

² Praeceptor Bames, *Beschreibung des Grossfürstenthums Siebenbürgen: ein Wegweiser für alle die auswandern wollen*, Reutlingen, 1846.

³ „Gazeta de Transilvania”, nr. 8, 1845.

mai mic decât era în realitate. Broșura spunea că în Transilvania cu 100 de florini se putea cumpăra „atîta moșie cîtă în Württemberg cu 1000“, iar cu 60—80 de florini se putea cumpăra o pereche de boi de jug. Barițiu atrăge atenția cît de nereale și tendențioase erau prețurile arătate. O pereche de boi de jug se ridica în Transilvania — după relatările lui Barițiu — la 250—300 de florini¹.

Tot în legătură cu problema colonizărilor, Barițiu atrage atenția țărănului român — în cazurile în care el era proprietar — să-și pretuiască pămîntul „înzecit mai mult decît oricare avere mișcătoare de pe pămînt; a-l ținea și a-l chivernisi pentru familie vreme și veacuri de-a rîndul“². Analizînd apoi lipsurile sistemelor și metodelor de lucru din agricultură, așa cum era practică de țărani români din Transilvania, arată necesitatea unor măsuri agrotehnice noi, care să îmbunătățească producția³.

Este evidentă poziția progresistă pe care se situează Barițiu și în această problemă, deschisă în Transilvania de ideile referitoare la colonizare ale lui List. Și trebuie să reținem faptul că, luînd poziție față de colonizări străine în Transilvania, luptînd pentru apărarea independenței economice a populației transilvănene, el nu vede problema în limitele intereselor Transilvaniei numai, ci pe planul larg al acțiunilor de colonizare întreprinse de marile puteri ale acelei epoci în lumea întreagă. Se înțelege că poziția aceasta a lui Barițiu nu a avut numai un caracter teoretic, ci hotărît și unul practic, de demascare la timp a socotelilor colonizatorilor germani.

*
*   *
*

O remarcabilă însemnătate pentru istoria științei economice în România au articolele lui Barițiu *Idei din economia politică* și *Unele idei despre stat*, ambele apărute în „Gazeta de Transilvania“ din lunile iulie și august 1845. Barițiu tălmăcește în aceste articole, după Jouffroy, din limba franceză, noțiunile principale ale economiei politice liberale. Unele noțiuni sînt interpretate de autor, altele sînt date sumar numai, ca într-un dicționar economic.

Insemnătatea deosebită a acestei lucrări a lui Barițiu constă în faptul că ea reprezintă prima tălmăcire în limba română a unor noțiuni teoretice de economie politică. Ion Ghica, considerat de istoriografii economiei din trecut ca fiind primul economist român care se ocupă de probleme de economie teoretică, a ținut lecția de deschidere a cursului său de economie politică la Academia din Iași în noiembrie 1843 și a publicat această lecție în „Propășirea“ din 27 februarie 1844, deci înainte de apariția articolelor lui Barițiu. Lecția lui Ghica nu conține însă noțiunile cuprinse în lucrarea lui Barițiu, iar alte lucrări de economie politică ale

¹ „Gazeta de Transilvania“, nr. 40, 1846.

² *Ibidem*, nr. 52, 1845.

³ Remarcabile sînt articolele *Un nou plan de îmbunătățire în mai multe ramuri ale economiei noastre patriotice*, în „Gazeta de Transilvania“, nr. 52, 1845, și *Agricultura*, în „Gazeta de Transilvania“, nr. 47, 1845.

lui Ghica nu mai apar în „Propășirea”. Întîietatea lui Barițiu în întocmirea unei astfel de lucrări de economie politică în limba română rezultă deci în mod neîndoielnic.

Cu toate dificultățile ce le întîmpină în lucrarea sa, fiind vorba de unele noțiuni pentru care nu aveam terminologia corespunzătoare în limba română, Barițiu realizează totuși, în linii mari, o exprimare științifică clară, creînd terminologia necesară.

Iată, de pildă, cum stabilește el conținutul economiei politice, ca știință nouă: „Economia politică mai înainte vreme făcea o parte a politicii, dar mai virtos de la Adam Smith încoace sau mai bine zicînd de vreo 50 de ani, ea este tratată ca știință neatîmnată și cuprinde în sine următoarele ramuri: a) izvoarele bogăției naționale; b) mijloacele de a le înmulți; c) chipul cum să se întrebuinteze spre scopul societății”¹. Sau, vorbind despre finanțele statului, el arată că venitul național „cuprinde în sine totalul de venituri ale tuturor supușilor statului”, iar venitul statului este format din sumele „ce trec pe tot anul din mîinile supușilor în mîinile statului”. Statul își trage venitul său din venitul național, ca dintr-un izvor, adică fiecare supus dă din cît are”. Dreptul financiar „pre-scrie ceea ce supușii au să contribuie, în monedă sau uneori și în naturale, pentru scopul statului”.

Este adevărat că Barițiu nu găsește totdeauna în această lucrare a sa termenii cei mai corespunzători pentru unele din noțiunile de economie politică ce le întîlnește în lucrările economiștilor burghezi din Apus. Adică, nu dă termenii care au fost adoptați mai tîrziu în limbajul științific românesc pentru noțiunile respective. Ceea ce se numește astăzi diviziunea muncii, el a numit în 1845 „împărțirea lucrului”; noțiunea de consumație (a bunurilor) a tradus-o prin cuvîntul „folosire” (a bunurilor); pentru noțiunea de trebuințe a utilizat uneori cuvîntul „lipse”. Nu este însă surprinzător acest lucru, observînd stadiul din acel timp al limbii și al economiei noastre. Dificultăți în această privință au întîmpinat în acel timp toți cei care s-au ocupat de probleme de economie teoretică. Ion Ghica, de exemplu, vorbea despre industrie într-un sens foarte neprecis, cuprinzînd în sfera ei toate sectoarele economiei. „Cînd zic industrie, scrie Ghica în lecția sa de deschidere ținută la Iași, înțeleg agricultura, manufacturile și comerțul”². Noțiunile sînt chiar mult mai precise la Barițiu, care — tot în acel timp — întrebuinta cuvîntul industrie cu un sens diferențiat precis, vorbind despre rolul ei în sprijinirea celorlalte sectoare.

*
*   *

Prefacerile epocale legate de revoluția de la 1848 au scos la suprafață noi probleme și sarcini pentru intelectualitatea progresistă a Transilvaniei. Iobăgia a fost abolită, dar rămășițele feudalismului au persistat decenii de-a rîndul apăsătoare pe umerii foștilor iobagi. Industria se cerea dezvoltată, dar piedicile și greutățile în calea ei au rămas încă mari.

¹ „Gazeta de Transilvania”, nr. 57—62, 1845.

² „Propășirea”, Iași, 1843, p. 60.

Breslele au continuat să-și afirme puterea juridică încă mai mult de un deceniu. Acumulările de capital în Transilvania reprezentau puțin față de nevoile de investiții în industrie, dobânzile la împrumuturi erau ridicate, căile de comunicație moderne lipseau, muncitori specialiști pentru unele ramuri nu existau, iar invazia produselor industriale din părțile centrale și vestice ale imperiului, în condițiile unui regim favorabil industriei din aceste părți, era tot mai apăsătoare. Pe plan cultural era de asemenea mult de făcut. Regimul absolutist al Habsburgilor era ostil progreselor Transilvaniei. În aceste condiții, de unde era să-și reînnoiească intelectualii înaintați ai Transilvaniei — după revoluție — activitatea lor?

Gheorghe Barițiu, stabilindu-și bine — și în noile condiții — obiectivele de luptă în domeniul ideilor, inițiază, cu sprijinul hotărâtor al negustorilor români brașoveni, importante acțiuni pe teren practic economic.

În rîndul acestor acțiuni poate fi considerată lupta pe care a dus-o în fruntea românilor brașoveni și transilvăneni în general, la 1850—1851, pentru înființarea unei tipografii românești la Brașov, luptă care a avut rezultate pozitive. Cea mai importantă acțiune a sa pe acest plan a fost însă cea care a dus la înființarea fabricii de hîrtie de la Zărnești.

Participarea materială a lui Barițiu la înființarea acestei fabrici nu are o semnificație. El nu avea bani. Cele două acțiuni ale sale de cîte 500 de florini (monedă convențională) față de totalul de 160 de acțiuni, care reprezentau capitalul inițial de 80 000 de florini m.c., nu pot avea decît o valoare simbolică. Participarea lui la întemeierea acestei fabrici trebuie considerată, în primul rînd, ca un act de convingere pe linia acțiunilor ce trebuiau întreprinse în sensul progresului vieții economice a Transilvaniei, al întăririi pozițiilor economice ale burgheziei române transilvănene. Important a fost rolul lui de a dinamiza pe negustorii români ai Brașovului pentru ideea de a se înființa această fabrică.

Timp de 25 de ani, Barițiu funcționează ca director al acestei fabrici, răspunzînd de treburile ei comerciale. Trebuie să se observe, însă, că el era, în tot acest timp, în primul rînd un salariat al fabricii. A avut în acest interval destule nemulțumiri; de cîteva ori și-a prezentat demisia din postul ce-l ocupa, o dată — într-un conflict cu „firmatorii“ fabricii — și-a rupt și acțiunile în bucăți, aruncîndu-le „pe masa adunării“¹. Totuși, el a cheltuit multă energie și multă pricepere pentru mersul înainte al acestei fabrici. Și, mai mult decît atît, a avut destul de învățat — direct — din această experiență pe terenul industriei. Fabrica a întâmpinat dificultăți crescînde, iar în 1877 și-a încetat activitatea. Barițiu a fost de multe ori pus în situația de a analiza cauzele neproșperității întreprinderii și multe din constatările și observațiile sale în această privință sînt cuprinse în articolele sale din perioada respectivă.

Utilizînd date istorice, făcînd comparații cu situațiile și progresele din alte țări, legînd de acestea observații privind mersul curent al treburilor pe terenul industriei naționale, Barițiu ne dă totdeauna, în articolele sale economice din această perioadă, aspecte și concluzii interesante. Chiar atunci cînd s-ar părea că el încearcă o justificare personală a acțiunii în-

¹ *Memoriile lui G. Barițiu*, publicate de O. Boitoș, p. 20.

treprinse pentru înființarea fabricii de hîrtie de la Zărnești, acțiune care se soldează cu pierderi pentru cei mai de seamă societari ai întreprinderii, se impun cu înfietate informațiile cu caracter istoric și economic privind situația industriei din Transilvania în epoca respectivă¹. Nu lipsesc din această perioadă nici articolele de sinteză, în care concluziile referitoare la situația industriei din Transilvania sînt bazate pe un material statistic bogat, ca de pildă în *Industria mare*, articol publicat în cadrul titlului mai larg *Politica cea mai bună — economia națională*².

Barițiu va accentua în aceste articole ale sale mai ales dificultățile pe care le întîmpina dezvoltarea industriei transilvănene în această perioadă bogată în inițiative pe terenul industriei.

Vorbind, de pildă, în articolul *Industria mare*, despre industria minieră și metalurgică a Transilvaniei — așa-numita „montanistică” — „cea mai veche și mai întinsă industrie” a acestei provincii, arată starea de înapoiere în care se găsea încă aceasta în deceniile al șaptelea și al optulea ale secolului al XIX-lea față de industria similară din țările apusene. „Lucrarea minelor noastre, scrie el, este încă tot cea primitivă, la care germanii îi spun *Raubbau*, iară noi i-am putea spune lucrare de pradă, pe răpite, sălbatică, fără nici un metod, ca înainte cu una și două mii de ani, ca pe timpurile dacilor”. În condițiile acestui mod de exploatare, proprietarii particulari au produs în 1863 o cantitate de 1 503 funți de aur și 634 de funți de argint, iar statul („erariul”) în minele sale 413 funți de aur și 1 735 de funți de argint. Producția de aramă a fost, tot în 1863, în valoare totală de 108 000 de florini, producția de fier în valoare de 77 000 de florini, iar producția de sare s-a ridicat în total la valoarea de peste 4,5 milioane de florini. Raportînd aceste rezultate la „imensa bogăție de minerale a Transilvaniei”, Barițiu consideră producția acestei ramuri ca fiind „încă foarte departe de aceea ce ar trebui să fie în această țară”.

„Este însă și mai tristă împrejurarea, scrie Barițiu tot în articolul din 1876, că mai ales de 12 ani încoace, multime de întreprinderi montanistice au căzut cu totul, iară pierderile oamenilor încercate în același an au dus pe mulți la sapă de lemn, pe alții iarăși îi desgustară de la orice alte întreprinderi industriale”.

Analizînd situația din celelalte ramuri ale industriei, Barițiu dă numeroase exemple de întreprinderi mari înființate după 1850. Dar — arată el — „cele mai multe din aceste întreprinderi pe terenul industriei mari au căzut cu totul, altele vegetează și abia unele se mențin bine”.

Privind în față această situație, Barițiu se întreabă: „Care sã fie cauzele cã industria mare nu poate progresa în Transilvania?” Iar rãspunsul îl dă dupã ce aruncã întii o privire comparativã asupra stãrilor înfloritoare din Elveția, țarã cu care Barițiu comparã adeseori Transilvania.

„În țări muntoase ca și țara noastră, scrie el, depãrtate de mare cum e și a noastră, locuitorii fac minuni pe terenul acesta, iarã la noi se face

¹ Este interesant în această privință mai ales articolul *Fabrica de hîrtie de la Zărnești*, în „Transilvania”, nr. 13—24, 1885.

² „Gazeta Transilvaniei”, nr. 22, 1876.

aşa de puţin. În Elveţia fabricile de bumbăcării produc mărfuri de 72 milioane de franci, cele de mătăsării de 160 milioane, cele de lânării de 100 milioane, cele de maşine la 50 milioane; orologierii fac pe an peste 1 milion 100 mii oroloage de toate calităţile; din pielării şi corfe [coşuri] de paie scot câteva milioane; iară fabricile de hîrtie aruncă venit de 4—5 milioane, cele de căşării întreit mai mult. Dar avera ce se face pe an (import, export) ajunge la cifra de 1 300 milioane de franci, cînd aceeaşi în Transilvania abia se întoarce pe lingă 40 de milioane florini = 100 milioane franci şi cînd pentru Imperiul austriac întreg importul în 1863 abia era de 262 348 100, iară exportul de 303 028 700⁴.

„Ce diferenţă enormă, la un imperiu de 35 mil. locuitori şi ţăruţa [ţărişoara. — N. N.] Elveţia numai cu 2 şi jumătate milioane! Lucru spăimîntătoriu! Dară ceea ce ne lipseşte nouă, nu le lipseşte elveţienilor, adică: 1) ştiinţa teoretică şi practică: 2) spirit şi curaj mare de întreprindere, unit cu perseverenţă de fier, care nu vrea să ştie de nici o piedică în lume: 3) spirit de asociaţiune dezvoltat; 4) capitaluri enorme şi ieftine, cu dobîndă de 4% şi 5%, care stau la dispoziţia oricărui întreprinzător onest: 5) un stat, deşi mic, dară bine consolidat, care nu a făcut niciodată faliment şi nici că e în stare să facă; 6) egalitate democratică perfectă înaintea legilor, neturburată întru nimic de rivalităţi şi de separatism naţional“.

În continuarea observaţiilor sale cu privire la piedicile întîmpinate de industria transilvăneană, într-un alt studiu, care va apărea la un an după articolul *Industria mare*, Bariţiu ajunge la concluzia — mai drastică, dar tot atît de judicioasă — că „în ţările guvernate tirăneşte [tiranic. — n.n.], nimeni nu are plăcerea de a-şi băga capul în întreprinderi mari şi, cel care încearcă, o pate [o păteşte. — n.n.]“¹.

Problema dezvoltării industriei în Transilvania, cu piedicile care i-au stat şi-i stau în cale, nu încetează să-l preocupe pe Bariţiu nici mai tîrziu, ea fiind reluată şi privită mereu sub alte aspecte şi cu noi date interesante.

Într-un articol din 1878, de pildă, sub titlul *Chestiunea Transilvaniei la congresul european*², vorbeşte despre concurenţa întîmpinată de industria transilvăneană pe piaţa României din partea industriei apusene.

Referindu-se la experienţa sa personală în domeniul activităţii industriale, Bariţiu spune următoarele: „Sînt 42 de ani de cînd cunoaştem ţările danubiene; 20 ani am luat parte activă în persoană pe terenul industrial şi comercial cu România; am văzut prin urmare cu ochii noştri cum nu numai industria şi comerţul Transilvaniei, dară chiar al monarhiei întregi a fost şi mai este bătut şi delăturat din România, prin concurenţa Angliei, Franţei, Belgiei şi — lucru de necrezut — chiar a Rusiei“. El relatează că în 1874, fiind trimis de Camera de comerţ din Braşov, împreună cu Johann Gött, tipograful, care era în acel timp preşedintele camerei respective, „pe pieţele României şi în cele danubiene bulgăreşti“,

¹ *Idei fugitive despre industria de casă şi industria mică*, în „Transilvania“, nr. 19—20, Braşov, 1877.

² „Observatorul“, nr. 48—49, Sibiu, 1878.

spre a lua contact cu cercurile negustorești de acolo în vederea consolidării relațiilor comerciale dintre cele două părți, a putut constata — din facturile ce s-au putut vedea la negustorii de acolo — că mărfurile transilvănene „erau cu 10 pînă la 30% mai scumpe” decît ale marilor țări concurente pe aceste piețe.

Trecînd iar la analiza cauzelor acestei situații, Barițiu observă că una din acestea o constituie dobînzile mari ce se plătesc în Transilvania la capitalurile împrumutate. „În Transilvania și Ungaria, scrie el, se ține prea fericit oricine ar fi avînd bani luați cu împrumut cu 10%. Regula generală, care mai trece încă tot de onestă și grațioasă, am putea să zicem că este 12%, iară de aici în sus se merge în infîmit. Căutați în știrile de la bursele Europei și vă convingeți astăzi, ca și în iarna trecută, cînd se mai discutase această chestiune, că în Anglia capitalistă nu-și pot alocă sutele lor de milioane nici cu 3%, ci de tîn moarte. În Franța, Belgia, Elveția se află capitaluri sute de milioane cu 4% și 5%, numai nu pentru ungureni (cei din părțile Ungariei. — *N. N.*)”.

În același articol, Barițiu vorbește și de lipsa căilor și mijloacelor de transport moderne și ieftine în Transilvania.

Articolul avînd și un caracter polemic — adresîndu-se ziarului „Kelet” de la Cluj — capătă și o formă de exprimare foarte atrăgătoare.

„Cum îți transportezi dta marfa pînă la gara celei ferate? — întrebă Barițiu. Cu cîte două mîrtoage și căzături de cai secuciești înhămați la cărucioare de forma primitivă de înainte de 1500 de ani, tocmai cum se vede pînă în ziua de astăzi în țările din Caucaz, ori cu niște rupturi de boi românești, mugitori de foame și de sete, nemîngîiați cu sare peste tot anul, căci deși călcăm pe sare în o parte mare a țării, dară e scumpă foc și țăranul nu are pe ce cumpăra nici cu cît să-și sare mămăliga. În același timp, știți voi ce fac fabricanții și minerii Europei, speculanții și comisionarii? Își au făcute bucăți de căli [căi. — *N. N.*] ferate ale lor, pe distanțele de la fabrică, magazii, mină [baie] pînă la gară, sau pînă în cutare port maritim sau rîu ce se varsă în mare. Pînă ce încarci tu pe cărucioarele tale ardeleni de la 10 pînă la 50 cîntare cel mult, europeanul încarcă și transportă în 2—3 ore cîte una mie cîntare” etc.

Barițiu nu este totuși ferit de limite nici în această problemă a dezvoltării industriale. Necunoscînd științific procesul de dezvoltare industrială, așa cum a fost el analizat de Marx în *Capitalul*, operă apărută cu zece ani mai înainte și care făcea vîlvă în țările din vest, el nu reușește — pe baza materialelor prea sumare de care dispune — să ducă analiza acestui proces pînă la o completă cunoaștere a lui. De aceea, între concluziile sale general valabile își pot găsi loc și unele lipsite de valoare științifică, cum este, de pildă, cea privitoare la industria mică și industria de casă, în sensul căreia, pentru țările agricole, înapoiate, cum era Transilvania, era „la locul ei industria mică de casă”¹. Este adevărat că această „concluzie” a lui Barițiu poate fi privită și ca o justificare personală, în

¹ „Transilvania”, nr. 19, 1877.

preajma căderii fabricii de hîrtie de la Zărnești (1878), pe care crezuse, pînă aproape în ultimul moment, că o va putea salva și păstra în mîinile capitaliștilor români, fără a-și putea atinge însă acest scop. Oricare ar fi fost însă situația, modul în care pune Barițiu problema aceasta nu este științific. Industria de casă avea în Transilvania, este adevărat, o rezistență mai mare în fața concurenței puternice ce venea dinspre marea industrie; Barițiu nu observă însă că și rezistența acesteia nu avea decît un caracter trecător. De altfel, această părere a sa apare în mod contradictoriu cu tot ce gîndise și scrisese pînă atunci în problema industriei.

Rămășițele feudalismului în agricultura Transilvaniei constituie o altă temă de mare importanță în scrierile lui Barițiu din perioada de după 1850.

„Blestemata chestiune urbarială“ a Transilvaniei — cum o va numi el în 1850 — care-și are izvoarele în legea urbarială a dietei din 1846/1847 („afurisita“ sau „monstruoasa“ lege, cum îi spune uneori), completată cu patenta imperială din 1854, a costat „sute de milioane“ pe locuitorii Transilvaniei, cum relatează Barițiu în 1880, ruinînd mii de familii¹. Apăsătoarele „despăgubiri“ acordate foștilor seniori în condițiile patentei imperiale din 1854, apoi miile de procese urbariale generate de legiurile agrare care au fost aduse ulterior în favoarea aristocrației au dus într-un timp scurt la pierderea, în mare parte, a pozițiilor cîștigate de țărănimea transilvăneană prin eliberarea ei de iobăgie.

Barițiu a fost mereu cu condeiul în mînă, pînă la capătul vieții sale, pentru demascarea sistemului, care împingea masele țărănești spre ruină, spre o nouă dependență.

De mai mare amploare, în cadrul acestei teme, sînt articolele sale publicate în 1876 în „Gazeta Transilvaniei“ sub titlurile *Iobăgia veche și iobăgia nouă*, și *Urbariile în Transilvania*², apoi altele, publicate în 1880 în „Observatorul“ din Sibiu, sub titlurile *Reluarea nouă a chestiunii agrare în Transilvania și Legile agrare și executarea lor în Transilvania*.

Indată după proclamarea de către dieta transilvană a emancipării iobagilor, eveniment care s-a produs la 31 mai 1848 sub presiunea maselor țărănești, Barițiu este preocupat de ideea de a preveni căderea țărânimii într-o nouă servitute. Privind cu entuziasm și cu încredere primele cuceriri ale maselor, el se gîndește, în același timp, la forțele reacționare care aveau să pună nenumărate piedici în calea aplicării și desăvîrșirii reformelor agrare în favoarea țărânimii. „Nicidecum — scrie Barițiu în iunie 1848 — nu e destul a vedea pe un popor numai scăpat de robie, ci cea mai sfîntă datorință a noastră este a îngriji ca nu cumva în curs de 10—20 ani să recadă în servitute asemenea celei de mai înainte“³.

¹ „Observatorul“, nr. 3, Sibiu, 1880.

² „Gazeta Transilvaniei“, nr. 1—9, 1876.

³ *Ibidem*, nr. 45, 1848, p. 186.

Mai târziu, el reia problema pe măsura intensificării procesului de recădere a foștilor iobagi în situație de dependență față de foștii moșieri. În articolele din 1880, referindu-se la încercările ce s-au făcut „în mii de moduri” de a se modifica sau chiar anula unele prevederi ale patentei din 1854, în favoarea foștilor seniori, prin legi interesate, elaborate ulterior, el constată o dată mai mult că s-ar înșela amarnic cineva care ar crede că iobăgia în Transilvania ar fi și în realitate desființată. „Au nu asudă și astăzi în brazda domnească, se întreabă Barițiu, ca și înainte cu 50 de ani, o mulțime de așa-numiți zileri și curteni, pe care legile defectuoase i-au lăsat pînă astăzi încurcați? Sau, doară cele 21 mii de procese urbariale pendinte pe anul 1867 nu erau cea mai cruntă iobăgie pentru 21 mii de familii sau — familia luată numai cu cîte 4 suflete — pentru 84 mii de suflete?”¹

Evident, Barițiu privește procesul de recădere a foștilor iobagi în stare de dependență față de exploatare de pe pozițiile luptătorului înaintat pentru drepturile democratice ale poporului, poziții pe care nu le părăsește pînă la capătul vieții sale. Totuși, apar aici limitele vederilor și concepțiilor sale politice. Punînd tot accentul pe lupta împotriva rămășițelor feudalismului, el nu vede că burghezia este ea însăși o clasă exploatoare și că, în condițiile orînduirii burgheze, procesul de ascuțire a contradicțiilor de clasă, trecînd pe un alt plan, își continuă mersul. Nu observă că „iobăgia nouă”, care „seamănă cu mama sa ca două porumbele necoapte, de care și se face gura pumn”², își are originea, nu numai în grelele rămășițe ale feudalismului, ci și în esența structurală a capitalismului. Nu vede că sarcina istorică de a rezolva problema țărănească nu-i aparține burgheziei, ci proletariatului.

În general, problemele social-economice care au apărut în perioada de după 1848 în articolele lui Barițiu nu trec pragul ideilor legate de lupta împotriva rămășițelor feudalismului și a înapoierii economice. Aceasta se explică, în mare parte, prin faptul că industria Transilvaniei, fiind frînată pînă pe la 1880 — și chiar după această dată³ — de regimurile politice care s-au succedat, nu s-a putut dezvolta într-un ritm mai accentuat și nu a putut genera aici, decît la un nivel redus, fenomenele sociale și economice caracteristice țărilor cu industrie capitalistă mai avansată. Faptul se reflectă cu gravitate asupra stărilor din agricultură, unde masele sînt ținute pe loc — decenii de-a rîndul — prin tot felul de asupriri și măsuri caracteristice fazelor de tranziție și regimurilor în care moșierimea își păstrează încă o importantă influență asupra cercurilor conducătoare și în care rămășițele feudalismului rămîn încă puternice.

Avînd în fața sa astfel de stări, în cele patru decenii de activitate pe care a desfășurat-o după 1850, Barițiu a considerat că era o sarcină a sa să se ocupe în primul rînd de acestea. Stări și fenomene caracteris-

¹ „Observatorul”, 1880, p. 45.

² „Gazeta Transilvaniei”, nr. 2, 1876.

³ Războiul vernal din 1886—1891 dintre Austro-Ungaria și România a reprezentat o lovitură puternică dată industriei din sud-estul Transilvaniei, chiar după ce interveniseră și în această parte unele măsuri de sprijinire a industriei mari prin credite. Acest război a fost privit favorabil de cercurile burgheze de la Viena și de cele moșierești din Ungaria.

tice țărilor cu industrie dezvoltată din Apus, pe care el le cunoștea din cărți, n-a apucat să le vadă și să le analizeze pe baza realităților din patria sa. La 1848, în cronicile sale despre revoluția din Franța, el a putut vorbi despre „numerositatea și sărăcia“ clasei muncitoare din Apus, despre „exploatarea despotică“ a mulțimii, a putut relata cu entuziasm că la Paris „lucrătorii desperați se văzură oștindu-se ca lei asupra guvernului“¹. La adunarea de la Blaj, însă, el n-a putut vedea decît în imensă majoritate țăranime iobagă și săracă. Lupte revoluționare în Transilvania a putut vedea în munți și nu în capitale și orașe cu proletariatul numeros. Altele erau condițiile Transilvaniei atunci și altele au rămas ele, comparativ cu țărilor apusene, și în cele patru decenii care au urmat. Pe treptele dezvoltării economiei capitaliste a Transilvaniei după revoluția din 1848, progresele s-au realizat mult mai încet decît s-ar fi putut aștepta și faptul acesta s-a reflectat și în scrierile cu caracter economic și social ale lui Barițiu. El cunoaște această stare de înapoiere, de asemenea cauzele ei, sau cel puțin caută să le cunoască, le scoate la suprafață și luptă pentru înlăturarea piedicilor ce stau în calea progresului economic.

Din cele prezentate rezultă că, prin activitatea desfășurată pe terenul scrierilor cu caracter economic, privită în întregimea ei, ca și prin acțiunile sale economice practice, Gh. Barițiu poate fi considerat ca un reprezentativ fruntaș al gândirii și acțiunilor economice caracteristice fazei în care burghezia își trăiește viața ca clasă progresistă.

Este adevărat că Gh. Barițiu trăiește și activează o perioadă îndelungată după 1848, cînd, la un moment dat, burghezia nu mai este nici în Transilvania în ascensiune. Trebuie însă reținut faptul particular, just observat de autorii studiului amintit despre *Viața și activitatea lui George Bariț*, că Barițiu n-a urmat în această perioadă curba descendentă a clasei sale, ci a păstrat tot timpul în scrierile sale idealurile burgheziei în ascensiune, în care a crezut din anii tinereții sale². De pe această poziție ideologică, Barițiu a putut să militeze și a militat pînă la capătul activității sale pentru ridicarea bunăstării materiale a poporului român din Transilvania.

Limitele concepțiilor lui Barițiu rămîn totuși evidente. El nu depășește, în scrierile sale, decît tangențial perspectiva vieții burgheze. Nu vede rolul istoric al clasei muncitoare în crearea unei societăți fără clase și fără exploatare.

S-a spus despre Barițiu că ar putea fi considerat ca „un adept al liberalismului economic“³. O astfel de încadrare nu este însă valabilă. Din faptul că a talmăcit cu interes din ideile economice ale lui Adam Smith nu se poate ajunge la o astfel de concluzie.

¹ „Gazeta de Transilvania“, 1848, p. 94—95.

² V. Chereșteșiu, C. Mureșan... *George Bariț, Scrieri social-politice*, p. 27.

³ G. Mladenatz, *Opera economică a lui George Bariț*, în „Probleme economice“, nr. 12, 1957, p. 142.

Informații asupra sistemelor de economie politică elaborate de economiștii burghezi din Apus, Gh. Barițiu nu se lasă influențat de acestea, nici nu merge în scrierile sale pe linia discuțiilor în jurul lor, ci, pornind totdeauna de la realitățile economice din patria sa și raportînd teoria economică la aceste realități, el face constatări de valoare științifică cu privire la modul în care se dezvoltă aici procesul economic. Militează pentru împingerea procesului de dezvoltare economică în Transilvania pe linia progresului, în sensul legității sociale, pe care el — pentru epoca respectivă — o cunoaște foarte bine. Pe această linie, în funcție de realități și de împrejurări istorice, el n-a încetat să ceară, alături de libertate industrială și de „produse ieftine“ pentru consumator, indiferent de unde ar fi venit ele, și unele măsuri de sprijinire a industriei, întrucît vedea că dezvoltarea economică și socială nu se putea realiza fără dezvoltarea primordială a sectorului industrial.

Pe Barițiu îl dureau — și îl revoltau în același timp — stările sociale și economice de înapoiere; de aceea găsește în fața lor, de cele mai multe ori, expresii puternice, care depășesc uneori stilul obișnuit în cercetările și analizele științifice. Materialele pe care le cuprinde în discuție, informațiile bogate pe care se bazează scrierile sale, sensul lor progresist asigură însă totdeauna conținutul științific al acestora.